

Elif Shafak (suom. Helinä Kangas): Kadotettujen puiden saari

AM/31 ADMIN

Paratiisissa oli viikunapuu – RIITTA VAISMAA

”Olipa kerran kaukana Välimerellä sijaitseva ikimuistoinen saari, niin kaunis ja sininen, että monet matkaajat, pyhiinvaeltajat, ristiretkelijät ja kauppiaat rakastuivat siihen eivätkä olisi halunneet lähteä sieltä ikinä pois, ja oli niitäkin, jotka yrittivät hinata sen hamppuköysillä omaan maahansa.

Legendaa, ehkä.

Mutta legendojen on määrä kertoa meille siitä, minkä historia on unohtanut.”

Elik Shafakin uusin suomennettu romaani *Kadotettujen puiden saari* kertoo ehkä sadun. Suurelta osin kertojana on Viikunapuu, joka teoksen lopulla myöntää: ”... en välttämättä ole täysin luotettava tarinoija.” Saamme kai odottaa satua, vaikka teoksessa on hyvin paljon kiinnostavaa ja äärettömän kauniisti kuvattua faktaa Kyproksen historiasta,

puista, perhosista, laululinnuista. Saaren repivät vaiheet vaikuttavat ihmiskohtaloihin ja rakkauteen, kun kreikkalaisen ja turkkilaisen liitto on lähes mahdoton.

Teoksen lopussa Kyprokselta kotoisin olevan kreikkalaisen isän ja turkkilaisen äidin tytär, romaanin keskeinen henkilö, tuolloin parikymppinen Ada, pääsee ensi kertaa käymään saarella. Täti ilahtuu tytön tulosta mutta samalla huolestuu; kummalle puolelle tyttö menee. Ada ilmoittaa tulevansa saarelle ja haluavansa tavata saarelaisia. Shafak luo kauniisti tulevaisuuden toivoa.

Kadotettujen puiden saari etenee useassa aikatasossa, 1970-luvun Kyproksella ja 2000- ja 2010-luvulla sekä Lontoossa että Kyproksella. Viikunapuu kuitenkin kertoo paitsi omasta yli satavuotiaasta elämästään myös saaren vuosisatojen historiasta. Ihmisten kohtaloita kerrotaan monilta vuosikymmeniltä. Shafak kuorii esiin salaisuuksien kerroksia kuin sipuleita. Seurauksena on kyyneleitä mutta myös rakkautta ja uutta ymmärrystä.

Seitsemänkymmenluvulla tapahtumien keskipiste on taverna nimeltään Iloinen viikunapuu. Tavernan keskellä kasvaa Viikunapuu, joka tarkkailee elämäniloista ja värikästä menoa ympärillään. Suvaitsevaiset isännät tarjoavat takahuoneesta suojaa nuorille rakastavaisille, joiden täytyy pitää suhteensa salassa. Kostas on kreikkalainen ja Defne turkkilainen. Heidän suhteensa on täysin sopimaton molempien perheiden mielestä, samoin ajattelee pääosa saarelaisista.

Tavernan isännät Yusuf ja Yorgos tietävät, mitä rajoja ei saisi ylittää. Ovathan hekin turkkilainen ja kreikkalainen. Yhtä kiellettyä kuin etnisesti eri puolille kuuluvien liitto vanhakantaisessa yhteisössä on miespari. Pitkään heidän suhteensa pysyy salaisena. Kaikki eivät pidä edes siitä, että he ovat yhtiökumppaneita. Sota pyyhkäisee väkivaltaisesti tieltään niin tavernan kuin sen isännätkin.

Shafak kuvaa erittäin kauniisti ja lämpimästi molempien kiellettyjen parien suhteen. Kun sota alkaa, äiti pakottaa Kostaksen lähtemään enonsa luo Lontooseen. Kostas olettaa matkan kestävän pari viikkoa, ja hän pyytää Defneä odottamaan. Kun sota saarella alkaa, aikaa kuluu, ja Defne kieltäytyy kaikesta yhteydenpidosta. Kun Kostas menestyneenä kasvitieteilijänä palaa saarelle 25 vuoden jälkeen, hän tapaa Defnen. Tästä on tullut menestynyt arkeologi, joka toimii kansainvälisessä projektissa tavoitteena etsiä sodissa kadonneet, vaikka luu luulta ja hammas hampaalta. Kostas ei uskalla edes toivoa, että suorasukainen, vetäytyvä ja kiukkuinenkin Defne enää hänestä välittäisi. Shafak avaa taidokkkaasti monet vuosikymmenten salatut tapahtumat. Lopulta on selvää, että rakkaus on elänyt molemmin puolin

neljännesvuosisadan. Defne muuttaa Kostaksen kanssa Lontooseen. Vieläkin heidän täytyy tehdä se Defnen perheeltä salaa.

Taverna Iloinen viikunapuu on sodassa tuhoutunut. Puukin on lähes kuollut.

Viimeisestä elossa olevasta oksasta Kostas salakuljettaa Lontooseen pistokkaan, jota hän vaalii vuosikymmeniä ja jolle hän puhuu päivittäin. Romaanin rakenteen Shafak on ottanut puilta, luvut hän on nimennyt puun osien ja elämän mukaan.

En ole yllä spoilannut juonta. Shafak aloittaa teoksensa Lontoosta, missä Kostas ja Defne ovat jo asuneet vuosia ja Defne on jo ehtinyt kuolla. Keskeiseksi nousee pariskunnan tuolloin lukioikäinen tytär Ada. Nimi merkitsee saarta. *Kadotettujen puiden saari* ei siis etene kronologisesti. Kirjailija on solminut mukaansatempaavan, kauniin, värikkään ja viihdyttävän kokonaisuuden.

Kostas on kansainvälistä uraa tekevä kasvitieteilijä. Hän on pehmeä ja lämmin, mutta ei aina osaa olla teini-ikäiselle sekä isä että äiti, vaikka rakautta ei puutu. Ada menestyy koulussa, hän on kaikin tavoin fiksu. Temperamenttinsa, teräväkielisyytensä ja suorasukaisuutensa hän on perinyt äidiltään. Suhde kuolleeseen Defneen on ristiriitainen, niin Kostaksella kuin Adallakin. Suru ja kaipaus ei peitä sitä, että Defne on omia traumojaan peittääkseen julmasti kieltänyt edes puhumasta menneisyydestä ja vaatinut Kostakselta lupauksen, ettei tämäkään koskaan kerro Adalle vanhoista asioista. Ada on vakuuttunut, että alkoholisoituneen äidin kuolema on ollut itsemurha, mitä isä ei ainakaan myönnä. Ada kokee tulleensa hylätyksi.

Ada alkaa oireilla, kun historianopettaja antaa joululoman tehtäväksi kirjoittaa esseen oman suvun menneisyydestä. Ada on halunnut tietää niin Kyproksesta kuin vanhempiensa taustoista, mutta vasta äidin sisaren Meryemin ilmaantuminen Lontooseen joulun tienoilla avaa portit.

Onneksi täti tulee. Ada on kiukkuinen, kun täti ei ole tullut äidin hautajaisiin, eivät myöskään muut sukulaiset. Käy ilmi, että Meryem ei ole voinut tulla ennen omien vanhempiensa kuolemaa. Vuodet eivät ole tasanneet kreikkalaisten ja turkkilaisten rajoja. Täti tuo mukanaan sukujen historian, saaren perinteet manaajineen ja mm. rikkaan ruokaperinteen. Vaikka Defne on piilottanut oman kohtalonsa, hän etsii työkseen vastauksia saaren menneisyyteen ja jatkaa tätä työtä vielä Lontoossakin. Vielä ennen kuolemaansa hän saa tietää Ysufin ja Yorgoksen kohtalon. Kuolema on ollut kauhea, mutta konkreettisesti he ovat olleet yhdessä loppuun saakka.

Viikunapuun kerronta on herkkää ja tunteellista, ja luonto on löytänyt Viikunapuusta arvoisensa kuvaajan ja Helina Kankaasta arvoisensa suomentajan. Tosin Kostas lähes vetää vertoja Viikunapuulle, joka onkin rakastunut Kostakseen.

Mietin, missä määrin *Kadotettujen puiden saari* hyötyy luonnollisen ja yliluonnollisen vuorottelusta. Vaikka nautin Viikunapuun kerronnasta, en voi silti olla pohtimatta, olisiko samat asiat saanut yhtä hyvin välitetyksi ns. tavallisena kerrontana. Makuasioita tietenkin. Tai satua.

Ajatteluuni varmaan luo pohjaa se, että minulle *Kadotettujen puiden saaren* merkittävin anti oli Kyproksen vuosisataiseen historiaan perehtyminen, tieto siitä, miten taannoisesta vihreästä saaresta on kaivosteollisuuden etujen tähden tullut lähes puuton. Asiaa eivät korvaa muualta tuotujen ja maaperää köyhdyttävien eukalyptusten istuttaminen, kun jäljellä oli vain muutama Johanneksen leipäpuu ja Viikunapu.

Shafak antaa Viikunapuun inhimillistä kaikkia puut.

”— kaikki puut ovat tärkeitä ja ansaitsevat huomiota ja tunnustusta. Voisi jopa sanoa, että jokaista mielialaa ja hetkeä varten on olemassa oma puunsa. —

Viisautta kasvattaa pyökki, älyä mänty, rohkeutta pihlaja, anteliaisuutta pähkinäpuu, iloa kataja. Jos pitää oppia päästämään irti jostain mitä ei pysty hallitsemaan, suosittelen koivua, jonka hoppeanvalkoinen kaarna kuoriutuu kerroksittain kuin vanha nahka. Mutta sille, joka etsii rakkautta tai joka on sen menettänyt, kehotan aina ja poikkeuksetta hakeutumaan viikunapuun luo.”

Viikunapuun muuten muistuttaa useammin kuin kerran, että paratiisissa ei todellakaan ollut omenaa.

Elif Shafak: *Kadotettujen puiden saari* (The Island of Missing Trees). Suom. Helinä Kangas. Gummerus 2023. 387 s.**Riitta Vaismaa** on kirjallisuuskriitikko